

„Svona eða hinsegin“: Áhrif fræðslu á viðhorf kennara til sam- og tvíkynhneigðra

Kristín Elva Viðarsdóttir, Háskólanum á Akureyri
Sif Einarsdóttir, Háskóla Íslands

Sam- og tvíkynhneigðir unglingar verða fyrir aðkasti og fordómum. Þetta getur haft alvarlegar afleiðingar í för með sér, svo sem þunglyndi, lágt sjálfsmat og aukna hættu á sjálfsvígum. Í ljósi fyrri rannsókna og hugmynda um áhrif fræðslu á fordóma var kannað hvort skipulögð fræðsla gerði viðhorf grunnskólakennara til sam- og tvíkynhneigðar jákvæðari. Alls 137 grunnskólakennarar í þremur skólum tóku þátt í rannsókninni. Í upphafi rannsóknar voru viðhorf þátttakenda til sam- og tvíkynhneigðar metin og þekking þeirra á málefnum þessara þjóðfélagshópa mæld. Rúmum mánuði síðar fengu þátttakendur í tilraunahópi skipulagða fræðslu um sam- og tvíkynhneigð. Eftir það svöruðu allir þátttakendur spurningalistunum aftur. Niðurstöður sýndu að þekking á málefnum sam- og tvíkynhneigðra jókst og viðhorf til þessara þjóðfélagshópa urðu jákvæðari hjá þeim sem fengu skipulagða fræðslu um málefni sam- og tvíkynhneigðra. Engar breytingar komu fram í samanburðarhópnum sem fékk ekki fræðslu. Hægt er að hafa jákvæð áhrif á viðhorf og bæta þekkingu kennara á sam- og tvíkynhneigðum með stuttri fræðslu og bæta þannig umhverfi þessara ungmenna í skólum landsins.

Hagnýtt gildi: Starfshættir grunnskólans skulu mótast og einkennast af fordómaleysi, umburðarlyndi, jafngildishugmyndum og virðingu fyrir einstaklingum. Rannsóknin sýnir að tiltölulega stutt fræðsla fyrir kennara hafi jákvæð áhrif á bæði þekkingu og viðhorf þeirra til sam- og tvíkynhneigðra. Ef námskeið af þessu tagi væru í boði fyrir grunnskólakennara mætti bæta hæfni kennara til að takast á við þann vanda sem steðjar að sam- og tvíkynhneigðum ungmennum í skólanum á tiltölulega einfaldan og ódýran hátt. Önnur hagnýt afurð þessarar rannsóknar er mælitækin sem þýdd og staðfærð voru hérlendis og meta kynhneigðarhroka og gagnkynhneigðarrembu og leggur rannsóknin grunn að frekara mati á eiginleikum þeirra og meiri rannsóknum á þessu sviði.

Sam- og tvíkynhneigðir eru þjóðfélagshópur, sem verður fyrir aðkasti og fordómum vegna kynhneigðar sinnar (Herek, 1988, 2002; Þorvaldur Kristinsson, 2000). Þó ýmislegt bendi til aukins umburðarlyndis á síðustu áratugum eru neikvæð viðhorf og fordómar enn til staðar í skólum ekki síður en samfélaginu almennt (Sears, 1992; Van de Ven, 1995). Afleiðingin getur m.a. verið sú að sam- og tvíkynhneigðir unglingar eigi í meiri erfið-

leikum í skólanum en aðrir nemendur og verði hättara við félagslegum og heilsufarslegum vandamálum, svo sem þunglyndi, átröskun, áfengis- og fíkniefnamisnotkun og jafnvel sjálfsvígi (sjá t.d. Fontaine, 1998; Fontaine og Hammond, 1996; Robin o.fl., 2002; Russell, Driscoll og Truong, 2002; Russell og Joyner, 2001).

Skýrt kemur fram bæði í Aðalnámskrá grunnskóla (1999) og síðareglum Kennara-

sambandsins (2002) að starfshættir grunn-skólans eigi að mótast af umburðarlyndi, virðingu fyrir einstaklingnum og samábyrgð. Einnig ber kennurum að hafa jafnrétti allra nemenda að leiðarljósi. Þetta eru göfug markmið sem erfitt getur reynst fyrir kennara að ná þegar þeir búa í samfélagi sem litað er af neikvæðum viðhorfum til einstakra samfélagshópa. Þær fáu rannsóknir sem gerðar hafa verið hérlendis benda til þess að viðhorf stjórnenda og kennara í grunnskólum séu í takt við fordóma samfélagsins (Hrönn Bessadóttir, Ingibjörg Ósk Pétursdóttir og Krístrún Sigurgeirsdóttir, 2003; Sara Dögg Jónsdóttir, 2001).

Neikvæð viðhorf og fordómar byggjast á staðalmyndum, fáfræði og reynsluleysi af því að umgangast sam- og tvíkynhneigða (Eagly og Mladinic, 1989; Liang og Alimo, 2005; Sears, 1992). Vitað er að fræðsla og nýjar upplýsingar hafa áhrif á viðhorf fólks til samfélagshópa eins og sam- og tvíkynhneigðra (sjá t.d. Butler, 1999; Fishbein og Ajzen, 1975; Van de Ven, 1995). Aðgerða er þörf til að koma í veg fyrir vanlíðan og jafnvel enn alvarlegri afleiðingar hjá þessum viðkvæma hópi unglunga. Mikilvægt er að beina sjónum að skólunum þar sem ungmenni eyða miklu af sínum tíma í samvistum við jafnaldra og kennara sem bera ábyrgð á að þessum jafnréttismarkmiðum aðalnámskrár sé náð. Meginmarkmið þessarar rannsóknar er því að meta hvort skipulögð fræðsla um sam- og tvíkynhneigð, sem er sérhönnuð fyrir kennara, leiði til jákvæðari viðhorfa þeirra til þessa hóps.

Viðhorf til sam- og tvíkynhneigðra

Sam- og tvíkynhneigðir, eða þeir sem tilheyra hinni fjölbreyttu flóru kynhneigða og vilja kalla sig *hinsegin* (queer), hafa alla tíð þurft að berjast gegn fordómum og réttleysi (Herek, 2000). Tvö hugtök, *kynhneigðarhroki* (homophobia) og *gagnkynhneigðarremba* (heterosexism), lýsa því hvernig fordómar gagnvart sam- og tvíkynhneigðum birtast í samfélaginu. Samkvæmt Sigrúnu Sveinbjörnsdóttur (2003) nær kynhneigðarhroki yfir „meiðandi, særandi

eða lítillækkandi orð, svipbrigði eða athafnir sem notuð/notaðar eru ljóst eða leynt til að hefja eina gerð kynhneigðar yfir aðra“ (bls. 172). Þetta getur verið allt frá bröndurum yfir í líkamsárásir og morð (sjá einnig Clark, Brown og Hochstein, 1989). Gagnkynhneigðarremba lýsir því aftur á móti hvernig gengið er út frá því að allir séu gagnkynhneigðir og þar með eru sam- og tvíkynhneigðir og líf þeirra útilokað í samfélaginu (Blackburn, 2004). Þetta er mismunur sem er ekki eins áberandi og kynhneigðarhrokinn og fólk áttar sig oft ekki á (Niesen, 1990) en hefur slæm áhrif, m.a. þau að fólk þorir ekki að gangast við kynhneigð sinni (Chesir-Teran, 2003).

Rannsóknur ber saman um að viðhorf til sam- og tvíkynhneigðra hafi orðið jákvæðari á síðustu árum (t.d. Newport, 2001; Steffens og Wagner, 2004; Yang, 1997; Österman og Carpenlan, 2002). Í lífsgildakönnun Félagsvísindastofnunar Háskóla Íslands voru Íslendingar beðnir um að meta hvort samkynhneigð væri réttlætlanleg á kvarðanum 1–10, þar sem 1 þýðir „aldrei réttlætlanlegt“ en 10 „alltaf réttlætlanlegt“. Meðaltal svara hér á landi var 3,3 árið 1984, 5,2 árið 1990 og var orðið 6,7 árið 1999. Þetta bendir til þess að viðhorf hérlendis til samkynhneigðar hafi þróast í jákvæðari áttir (Friðrik H. Jónsson, 1999; Friðrik H. Jónsson og Stefán Ólafsson, 1991).

Ef sjónum er beint að skólakerfinu sérstaklega sýna rannsóknir á viðhorfum kennaranema í Bandaríkjunum breytingu í jákvæðari áttir, þó enn séu neikvæð viðhorf afgerandi (Butler og Byrne, 1992; Maney og Cain, 1997). Tæpur helmingur verðandi kennara hafði neikvæð viðhorf til annarra kynhneigða en gagnkynhneigðar (Morgan, 2003). Athyglisvert er að neikvæð viðhorf beinast ekki eingöngu að sam- og tvíkynhneigðum nemendum heldur einnig nemendum sem eiga samkynhneigða foreldra (Bliss og Harris, 1999). Á Norðurlöndum hafa viðhorf kennara til sam- og tvíkynhneigðar lítið verið rannsökuð. Niðurstöður viðamikillar rannsóknar í Svíþjóð benda þó til að fordómar séu meðal kennara þar í landi (Bildt, 2004).

Á Íslandi hafa viðhorf kennara til sam- eða tvíkynhneigðar einnig lítið verið könnuð. Hrönn Bessadóttir o.fl. (2003) gerðu viðhorfskönnun meðal 74 grunnskólakennara á Norðurlandi og 30 sam- og tvíkynhneigðra ungmenna. Rúmur helmingur ungmennanna sem þátt tók telur kennara haldna fordómum gagnvart kynhneigð sinni. Tæpur helmingur sagðist ekki vita neitt um viðhorf kennara en enginn tók þá afstöðu að kennarar væru ekki haldnir fordómum í garð ungmennanna. Það er mest afgerandi í þessum niðurstöðum að lítið ber á jákvæðum viðhorfum á meðal kennara til sam- og tvíkynhneigðra. Þó svo að einungis um 3% kennaranna hafi afgerandi neikvæð viðhorf til samkynhneigðra eru einungis 50% með jákvæð viðhorf og hinir eru hlutlausir. Ef þetta er borið saman við viðhorf til gagnkynhneigðra er 81% með jákvæð viðhorf og enginn lét í ljós neikvæð viðhorf. Mestu fordómarnir eru þó í garð tvíkynhneigðra, en einungis um fjórðungur kennara er jákvæður en 16% eru neikvæðir. Niðurstöðurnar benda til þess að viðhorf íslenskra kennara séu jákvæðari til gagnkynhneigðra en til sam- og tvíkynhneigðra og endurspegli að miklu leyti ríkjandi viðhorf og fordóma í samfélaginu.

Staða og líðan sam- og tvíkynhneigðra ungmenna

Eins og Sara Dögg Jónsdóttir (2005) bendir á hefur því stundum verið haldið fram að samkynhneigð fyrirfinnist ekki í grunnskólum. Sú fullyrðing á ekki við rök að styðjast. Ungmenni eru oft að byrja að átta sig á kynhneigð sinni í kringum tólf ára aldur (D'Augelli og Hershberger, 1993). Í íslenskri rannsókn kom fram að 35% samkynhneigðra höfðu gert sér grein fyrir kynhneigð sinni fyrir 14 ára aldur (Guðmundur Páll Ásgeirsson, Halldóra B. Bergmann og Toby S. Hermann, 1994a). Þessir hópar unglunga eru berskjaldaðir gagnvart þeim kynhneigðarhroka sem birtist í grunnskólanum. Sem dæmi um hvernig fordómar birtast er það að orð yfir samkynhneigð eru vinsæl skammaryði (Burn, 2000; Fontaine og Hammond, 1996) og nota unglingar margir

hverjir orðið hommi í niðrandi merkingu (Guðmundur Páll Ásgeirsson, 1996).

Áhrifa gagnkynhneigðarrembu gætir einnig innan grunnskólanna. Það er t.d. hvergi minnst á samkynhneigð eða tvíkynhneigð í Aðalnámskrá grunnskóla frá 1999. Töluvert af kennsluefni um samkynhneigð hefur verið samið á síðustu árum (t.d. Ásdís Olsen og Karl Ágúst Úlfsson, 2000; Hrafnhildur Gunnarsdóttir og Þorvaldur Kristinsson, 2003; Reynir Þór Sigurðsson og Jóna Björk Sigurjónsdóttir, 1997; Sara Dögg Jónsdóttir, 2003), en það er hins vegar undir hverjum og einum kennara komið hve mikið fjallað er um kynhneigð fólks og því ekki ljóst að hve miklu leyti þetta efni er notað í kennslu. Lítið sem ekkert er um það að aðrar kynhneigðir en gagnkynhneigð birtist sem eðlilegur hluti af mannlífi fólks í kennslubókum.

Sam- og tvíkynhneigðir unglingar þurfa líkt og gagnkynhneigðir félagar þeirra, að hafa fyrirmyndir til að samsama sig með. Innan grunnskólans gegna sam- og tvíkynhneigðir kennarar mikilvægu hlutverki sem fyrirmyndir. Skólastjórar hér á landi viðurkenna þörf og mikilvægi þess að ræða um samkynhneigð innan skólakerfisins, en að sama skapi vilja allflestir þeirra að samkynhneigðir kennarar feli kynhneigð sína fyrir nemendum (Sara Dögg Jónsdóttir, 2001). Þetta bendir til þess að nú á tímum sé í lagi að ræða um samkynhneigð í íslensku skólakerfi ef kennarar kjósa að gera svo, en það sé ekki í lagi að vera samkynhneigður.

Einangrun vegna skorts á fyrirmyndum, kynhneigðarhroki og gagnkynhneigðarremba leiðir til þess að sam- og tvíkynhneigð ungmenni hafa neikvæðari viðhorf til skólans en félagar þeirra og lenda þau oftar í vandræðum þar (Russell, Seif og Truong, 2001). Staðan er sú að sam- og tvíkynhneigðum ungmennum hættir frekar við ýmsum félagslegum og heilsufarslegum vandamálum, m.a. þunglyndi (Fontaine, 1998), átröskun (Robin, o.fl., 2002), drykkju og eiturlyfjanotkun (Orenstein, 2001; Russell, o.fl., 2002) auk sjálfsvíga (Hershberger, Pilkington og D'Augelli, 1997). Alvarlegasta hlið þessa vanda birtist í því að

sam- og tvíkynhneigð ungmenni eru líklegri en gagnkynhneigðir unglingar til þess að reyna að stytta sér aldur (Kourany, 1987; Remafedi, French, Story, Resnick og Blum, 1998; Russell og Joyner, 2001). Russell o.fl. (2001) benda á að kennarar sem styðja sam- og tvíkynhneigða nemendur sína og koma fram við þá án fordóma gegna lykilhlutverki í að koma í veg fyrir vandamál hjá þeim. Það undirstrikar mikilvægi þess að kanna hvort fræðsla til kennara skilar sér í jákvæðari viðhorfum, auknu umburðarlyndi, opnari umræðu og betra viðmóti gagnvart sam- og tvíkynhneigðum nemendum.

Áhrif fræðslu á viðhorf

Samkvæmt Aðalnámskrá grunnskóla (1999) ber kennurum að efla siðferðisvitund og ábyrga hegðun nemenda og vera fyrirmyndir á þessu sviði. Starfshættir grunnskólans skulu mótast af gildum umburðarlyndis, þar sem virðing fyrir einstaklingum og samábyrgð ríkir. Ljóst er því að grunnskólinn á að vera fordómalaus staður. Þetta kemur einnig fram í siðareglum kennara. Þar er staðhæft að kennurum beri að hafa jafnrétti allra nemenda að leiðarljósi. Hverjum einstaklingi á að sýna virðingu, áhuga og umhyggju (Kennarasamband Íslands, 2002). Það á einnig við um sam- og tvíkynhneigða nemendur en getur reynst kennurum erfitt þar sem þeir búa í samfélagi sem einkennist af fordómum og þekkingarleysi á lífi þessa hóps.

Í sígildum texta frá 1975 benda Fishbein og Ajzen á að ein árangursríkasta leiðin til þess að breyta viðhorfum er að koma með nýjar upplýsingar sem vefengja þær hugmyndir sem eru til staðar hjá fólki. En sýnt hefur verið fram á að tengsl eru milli sértækra viðhorfa og hegðunar (Ajzen, 1982, 2002). Neikvæð viðhorf fólks til mismunandi þjóðfélagshópa stafa oft af fáfræði og því að neikvæðum staðalmyndum er viðhaldið (Eagly og Mladinic, 1989). Þetta á einnig við um neikvæð viðhorf til sam- og tvíkynhneigðra (Altmeyer, 2001). Það hefur sýnt sig að þeir sem hafa jákvæð viðhorf til samkynhneigðra hafi meiri tengsl við þann hóp en þeir sem hafa neikvæð viðhorf

(Liang og Alimo, 2005; Sears, 1992; Steffens og Wagner, 2004). Þetta styður þær hugmyndir að neikvæð viðhorf gagnvart samkynhneigðum séu fordómar sem ekki byggjast á eigin reynslu fólks af samkynhneigðum, heldur staðalmyndum og ranghugmyndum. Bandaríska sálfræðingafélagið hefur lagt áherslu á að fræðsla um samkynhneigð sé vænleg til árangurs í baráttunni við fordóma (American Psychological Association, 2004). Aukin þekking á sam- og tvíkynhneigð virðist gegna lykilhlutverki og tengist jákvæðum viðhorfum hjá almenningi (Österman og Carpenlan, 2002).

Niðurstöður rannsókna benda eindregið til þess að fræðsla dragi úr neikvæðum viðhorfum en það er ekki sama hvernig henni er háttað (Butler, 1999; Christensen og Sorensen, 1994; Van de Ven, 1995; Walters, 1994). Butler (1999) hefur hannað stutt námskeið fyrir kennaranema sem tekur til þeirra þátta sem talið er að mest áhrif hafi á fordóma og viðhorf til sam- og tvíkynhneigðra. Við mat á áhrifum fræðslunnar kom í ljós að viðhorf þeirra þátttakenda sem fengu fræðslu voru jákvæðari eftir fræðsluna og héldust þannig tveimur mánuðum síðar. Viðhorf samanburðarhóps sem fékk enga fræðslu breyttust ekkert á þessum tíma. Þar sem nálgun Butlers er eina heildstæða efnið ætlað kennurum eða kennaranemum sem fannst, og það hefur gefið góða raun, var svipaðri fræðslu beitt til að kanna hvort hafa mætti áhrif á viðhorf íslenskra kennara til sam- og tvíkynhneigðar.

Aðferð

Til að meta hvort fræðsla hefði áhrif á viðhorf kennara til sam- og tvíkynhneigðar var notað hálf-tilraunasnið þar sem viðhorf tilraunahóps sem fékk fræðslu eru borin saman við viðhorf samanburðarhóps eftir íhlutun. Fræðsluefni frá Butler (1999) var þýtt og endurskoðað og námskeið haldið fyrir kennara í einum skóla sem hér nefnist tilraunahópur. Kennarar í tveimur öðrum sambærilegum skólum fengu enga fræðslu og mynduðu þeir samanburðarhóp. Ákveðið var að hafa samanburðarhóp

vegna þess að mikil umræða um málefni sam- og tvíkynhneigðra átti sér stað í samfélaginu á þeim tíma sem rannsóknin fór fram. Því reyndist nauðsynlegt að nota samanburðarhóp til þess að gera ályktanir um áhrif fræðslunnar mögulegar. Viðhorf kennaranna til sam- og tvíkynhneigðra, þekking þeirra á stöðu þessa hóps ásamt framtíðarhegðun var metin í tvígang¹ í öllum skólunum, þ.e. fyrir og eftir að fræðslan hafði farið fram í tilraunahópnum.

Þátttakendur

Þátttakendur voru alls 137 kennarar og leiðbeinendur við þrjá grunnskóla af svipaðri stærð. Af þeim voru 81% konur og 19% karlar. Leyfi fékkst fyrir framkvæmd rannsóknarinnar frá skólastjórum og var hún tilkynnt til Persónuverndar. Lögð var áhersla á það við kennarana að þeim væri frjálst að hafna þátttöku í rannsókninni og hætta hvenær sem þeir vildu. Einn skólanna var valinn sem tilraunahópur og fengu kennarar þess skóla fræðslu um málefni sam- og tvíkynhneigðra, meðan kennararnir í hinum tveimur skólunum voru valdir til að vera í samanburðarhóp og fengu þeir enga fræðslu um þessi málefni. Hentugleikaaðferð var notuð við val skólanna. Einn skólastjóranna hafði nýlega farið þess á leit við sjálfstætt starfandi sérfræðing í hinsegin fræðum að fá fræðslu um samkynhneigð til handa kennurum og starfsfólki og því var þessi skóli valinn til þátttöku í rannsókninni sem tilraunaskóli. Auk þess voru valdir tveir skólar til samanburðar, annar í sama bæjarfélagi og tilraunahópurinn en hinn utan þess bæjarfélags. Allir þátttakendur svöruðu spurningalistum um viðhorf, þekkingu og hegðun í tvö skipti. Af þeim 50 kennurum sem leitað var til í tilraunahópnum svöruðu 40 spurningalistanum áður en fræðslan fór fram, eða 80%, en eftir fræðsluna svöruðu 43 kennarar spurningalistanum eða 86%. Af þeim 87 kennurum í samanburðarhópnum sem leitað var til svöruðu 65 spurningalistanum í fyrri fyrirlofninni, eða 75%, en 50 tóku þátt í þeirri síðari, eða 57%.

Spurningalistar

Spurningalistarnir *Mat á kynhneigðarhroka* og *Sértæk viðhorf kennara til samkynhneigðra* voru notaðir til að meta bæði almenn og sértæk viðhorf kennara til sam- og tvíkynhneigðra. Þar sem aukin þekking er talin forsenda viðhorfsbreytinga var kannað hvort fræðslan skilaði sér. Til að meta þekkingu þátttakenda var notaður sérstakur kvarði sem kallaður er *Þekking á samkynhneigð*. Viðhorf eru talin hafa áhrif á hegðun fólks (Ajzen, 1982, 2002) og því var lagður fyrir listi sem kallast *Framtíðarhegðun kennara* sem metur viðbrögð við aðstæðum sem tengjast sam- og tvíkynhneigð sem geta skapast í skólakerfinu. Ekkert ofangreindra mælitækja hefur áður verið notað á Íslandi og eftir að leyfi til þýðingar fékkst frá höfundum þeirra voru þau því þýdd og staðfærð fyrir íslenskar aðstæður. Öll mælitækin voru þýdd yfir á íslensku og bakþýdd af tveimur tvítyngdum einstaklingum auk þess sem íslenskufræðingur yfirfór lokaútgáfu íslensku þýðingarinnar².

Mat á kynhneigðarhroka (The Modern Homophobia Scale - MHS) er notaður til að meta kynhneigðarhroka. Listinn samanstendur af 46 fullyrðingum sem endurspeglar viðhorf til samkynhneigðra einstaklinga (Raja og Stokes, 1998). Hverri fullyrðingu listans er svarað á 5-punkta Likert-kvarða, 1 = mjög ósammála og 5 = mjög sammála. Listinn skiptist í tvennt. Annars vegar eru 24 fullyrðingar sem tilheyra kvarða sem mælir viðhorf til lesbía (MHS-L). Dæmi um slíka fullyrðingu er: „Lesbíur ættu að fara í meðferð til að breyta kynhneigð sinni“. Hins vegar eru 22 fullyrðingar sem tilheyra kvarða sem mæla viðhorf til homma (MHS-G) t.d.: „Mér finnst í lagi að sjá tvo karlmenn leiðast hönd í hönd“. Heildareinkunn sem endurspeglar viðhorf til homma annars vegar og lesbía hins vegar er fengin með því að leggja saman atriðin á hvorum kvarða. Þar sem þessir tveir kvarðar hafa ekki sama fjölda atriða er deilt með heildarfjölda þeirra til að gera niðurstöðutölurnar sambærilegar. Heildarskor

¹ Tilraunahópurinn svaraði spurningalistanum auk þess í þriðja skipti 10 vikum eftir fræðsluna (sjá Kristín Elva Viðarsdóttir, 2006).

² Hægt er að sjá spurningalista í heild sinni í meistararitgerð Kristínar Elvu Viðarsdóttur (2006).

hvors kvarða er því á bilinu 1 (mjög neikvæð viðhorf) til 5 (mjög jákvæð viðhorf). Raja og Stokes (1998) sýndu fram á að áreiðanleiki innra samræmis (Chronbachs alfa stuðull) í stöðlunarúrtaki MHS-L og MHS-G kvarðanna var 0,95.

Þekking á sam- og tvíkynhneigð er kvarði sem byggist að mestu leyti á Homosexual Information Scale – HIS, sem Wells og Franken birtu 1987. Upprunalegi HIS–kvarðinn samanstendur af 18 fullyrðingum sem er svarað með því að gefa til kynna hvort fullyrðingin er „rétt“ eða „röng“ að mati svaranda. Heildarskor á HIS–kvarðanum er fengið með því að leggja saman öll rétt svör. Butler (1999) sýndi fram á að áreiðanleiki innra samræmis HIS–kvarðans væri 0,67 sem er í lægra lagi. Nokkur þessara 18 atriða tengdust bandaríska hernum og lagalegri stöðu samkynhneigðra í Bandaríkjunum og áttu því ekki við um íslenskar aðstæður. Þessar fullyrðingar voru því teknar út og aðrar samdar sem eiga sérstaklega við um aðstæður sam- og tvíkynhneigðra tengdar þessum áður nefndu atriðum á Íslandi. Sérfræðingur í hinsegin fræðum og íslenskufraeðingur gáfu ráð um þessar breytingar. Lokaútgáfa listans hafði að geyma 14 atriði og því eru mögulegar niðurstöður á bilinu 0 (mjög lítil þekking á samkynhneigð) til 14 (mjög mikil þekking á samkynhneigð). Dæmi um fullyrðingar á þekkingarkvarðanum eru m.a.: „Samkynhneigð hefur aukist síðustu 25 árin“ og „á Íslandi hafa samkynhneigðir og gagnkynhneigðir sömu réttarstöðu“.

Sértæk viðhorf kennara til samkynhneigðar (Educator-Specific Attitudes – EAS) samanstendur af átta fullyrðingum sem ætlað er að mæla sértæk viðhorf kennara til samkynhneigðar innan skólakerfisins og var hannaður af Butler (1999). Fjórar fullyrðingar mæla viðhorf til samkynhneigðra nemenda, t.d.: „Ég væri sátt/ur við að nemandi talaði við mig um kynhneigð sína“ og fjórar fullyrðingar mæla viðhorf til samkynhneigðra kennara t.d.: „Mér þætti óþægilegt ef skólinn minn réði kennara sem væri opinberlega samkynhneigður“. Hverri fullyrðingu er svarað

á 4-punkta Likert–kvarða þar sem 1 = mjög ósammála og 4 = mjög sammála. Heildarskor hvers þátttakanda á EAS–kvarðanum var svo fengið með því að leggja saman svör allra spurninganna. Mögulegar niðurstöður voru því á bilinu 8 (jákvæð sértæk viðhorf kennara til samkynhneigðar) til 32 (neikvæð sértæk viðhorf kennara til samkynhneigðar). Í rannsókn Butler (1999) var áreiðanleiki innra samræmis 0,72.

Framtíðarhegðun kennara (Anticipated Educator Behaviors – AEB) er listi sem samanstendur af 14 fullyrðingum um viðbrögð kennarans við aðstæðum sem tengjast samkynhneigð innan skólakerfisins, t.d.: „Ég myndi taka á því ef nemandi talaði niðrandi um samkynhneigða“ (Butler 1999). Hverri fullyrðingu er svarað á 4-punkta Likert–kvarða þar sem 1 = mjög ósammála og 4 = mjög sammála. Heildarskor hvers þátttakanda á AEB–kvarðanum er fengið með því að leggja saman svör við öllum spurningunum. Mögulegar niðurstöður voru því á bilinu 14 (jákvæð framtíðarhegðun kennara) til 56 (neikvæð framtíðarhegðun kennara). Sýnt hefur verið fram á áreiðanleika innra samræmis upp á 0,74 í upphaflegri útgáfu listans (Butler, 1999).

Lýðfræðilegar upplýsingar Auk þess að svara stöðluðum mælitækjum voru þátttakendur beðnir að veita upplýsingar um ýmsa bakgrunnspætti. Meðal þess sem spurt var um var aldur, kynferði, trú, kynhneigð og tengsl við samkynhneigða einstaklinga.

Framkvæmd

Í febrúar 2005 var kennurum skólanna afhent bréf þar sem gerð var grein fyrir í hverju þátttaka þeirra í rannsókninni væri fólgin, auk þess sem lögð var sérstök áhersla á nafnleynd og trúnað við þátttakendur. Þeir einstaklingar sem gáfu upplýst samþykki sitt fyrir því að taka þátt í rannsókninni voru beðnir að svara spurningalistunum og skila þeim í lokuðu umslagi til skólustjóra/aðstoðarskólustjóra skólans. Tveimur vikum síðar var skólustjóra/aðstoðarskólustjóra sent bréf í tölvupósti sem

hann sendi áfram til allra kennara skólans. Þar var kennurum þökkuð þátttaka í rannsókninni en jafnframt ítrekað að ef einhverjir ættu eftir að svara spurningalistunum gætu þeir enn gert það. Sama fyrirkomulag var notað þegar þátttakendur í samamburðarhópnum voru beðnir um að svara spurningalistunum aftur í byrjun apríl 2005. Á sama tíma veitti sjálfstætt starfandi sérfræðingur í hinsegin fræðum kennurum í tilraunahópnum fræðslu um sam- og tvíkynhneigð. Strax að lokinni fræðslunni svöruðu þátttakendur spurningalistunum aftur.

Fræðslan

Fræðslan byggðist á efni sem Butler (1999) þróaði fyrir kennaranema og notaði til að meta áhrif fræðslu á viðhorf þeirra. Fræðslan fólst bæði í fyrirlestur og umræðu sem auka áttu þekkingu þátttakenda á sam- og tvíkynhneigð. Rannsakendur fengu aðgang að fræðsluefni Butler og var efnið þýtt yfir á íslensku, auk þess sem bætt var við efni sem tengdist íslenskum aðstæðum, s.s., Aðalnámskrá grunn-skóla (1999) og siðareglum kennara (Kennarasamband Íslands, 2002). Einnig var farið í sögu samkynhneigðra á Íslandi og þróun lagasetningar.

Fræðslan var í formi tveggja tíma fyrirlesturs og umræðna í 45 mínútur á eftir þar sem færi gafst á að spyrja út í efnið og ræða það. Í fræðslunni voru eftirfarandi atriði tekin til umfjöllunar:

1. Áhrif á nútímaviðhorf til sam- og tvíkynhneigðra; a) sagan og tíðarandinn, b) breytingar á íslenskum lögum, c) samamburður við aðrar þjóðir.
2. Hvað er kynhneigð og hvernig er hún metin?
3. Skilgreiningar á hugtökum; a) er sam- og tvíkynhneigð val eða hneigð? b) kynhegðun og kynhneigðarímynd, c) kynhneigðarhroki (homophobia), d) gagnkynhneigðarremba (heterosexism).
4. Samkynhneigt ungt fólk; a) áhættuþættir, t.d. erfiðleikar í skóla, þunglyndi og sjálfsvíg, b) námskrá og siðareglur á Íslandi.

Niðurstöður

Markmið rannsóknarinnar var að prófa hvort skipulögð fræðsla um sam- og tvíkynhneigð leiddi til jákvæðari viðhorfa kennara til sam- og tvíkynhneigðar. Til þess að meta áhrif fræðslu á viðhorf var boðið upp á skipulagða fræðslu í einum skóla og tveir skólar voru notaðir til samamburðar. Þar sem ætlunin var að meta hvern þátttakanda tvisvar og þannig meta breytingar í svörum einstaklinga yfir tíma reyndist nauðsynlegt að merkja svarlistana á einhvern hátt. Þar sem mælingar á viðhorfum eru oft og tíðum viðkvæmar fyrir fólk var nauðsynlegt að lofa nafnleynd. Þátttakendur völdu sér því leyninafn sem þeir áttu að merkja svarblöðin með. Þessi aðferð bar ekki góðan árangur. Margir þátttakendur gleymdu þeim leyninöfnum sem þeir höfðu valið sér og því var einungis mögulegt að para saman svör 19 þátttakenda.

Fyrst var áreiðanleiki þýddu kvarðanna sem notaðir voru metinn með Cronbachs alpha við fyrri fyrirlögn (N=137) til að fá einhverja hugmynd um gæði þeirra héraendis. Áreiðanleiki þeirra fjögurra kvarða sem notaðir voru í rannsókninni reyndist vera á bilinu 0,67–0,92. Eru þetta mjög svipaðar niðurstöður og fengust með upprunalegu matslistana í rannsókn Butler (1999). Áreiðanleiki listans sem metur sértæk viðhorf kennara reyndist vera aðeins minni héraendis (0,67) en í Bandaríkjunum (0,72) en áreiðanleiki mats á þekkingu (0,83) og framtíðarhegðun (0,85) reyndist meiri héraendis en erlendis (0,67 og 0,74).

Í töflu 1 má sjá meðaltöl samamburðar- og tilraunahóps við forpröfunina og í lok fræðslunnar fyrir alla spurningalistana sem notaðir voru til að meta þekkingu, viðhorf og framtíðarhegðun. Fyrst var kannað hvaða breytingar urðu á tilraunahópnum sem fékk fræðsluna með því að reikna áhrifsstærðir (*effect size*). Þetta var gert með því að draga meðaltal úr prófuninni eftir fræðsluna frá meðaltali úr prófuninni fyrir fræðsluna, síðan var deilt með samsettu staðalfráviki beggja prófana. Á þennan hátt fékkst staðlaður mælikvarði á muninn á milli þessara tveggja

1. tafla. Samanburður á þekkingu á málefnum samkynhneigðra og viðhorfum til samkynhneigðra fyrir og eftir fræðslu og á milli tilrauna- og samanburðarhóps

	Forpróf			Í lok fræðslu			df	t-gildi	áhrif (d)
	M	(sf)	n	M	(sf)	n			
Viðhorf til homma (MHS-H)									
Tilraunahópur	4,40	(0,57)	40	4,61	(0,43)	43			0,42
Samanburðarhópur	4,23	(0,64)	65	4,22	(0,65)	49	83,8	3,5***	
Viðhorf til lesbía (MHS-L)									
Tilraunahópur	4,42 ^a	(0,56)	40	4,59	(0,49)	43			0,35
Samanburðarhópur	4,15	(0,70)	65	4,17	(0,67)	49	87,2	3,4***	
Sértæk viðhorf kennara (EAS)									
Tilraunahópur	12,33	(3,50)	40	11,03	(2,88)	43			0,41
Samanburðarhópur	12,54	(3,81)	65	12,61	(3,10)	50	91	2,5**	
Framtíðarhegðun kennara (AEB)									
Tilraunahópur	28,21	(6,83)	40	25,44	(6,22)	43			0,43
Samanburðarhópur	29,89	(8,47)	65	31,01	(8,68)	50	88,3	3,6***	
Þekking á sam- og tvíkynhneigð (HIS)									
Tilraunahópur	8,80	(3,24)	40	11,23	(2,89)	43			0,79
Samanburðarhópur	9,28	(3,68)	65	9,84	(3,56)	50	91	2,1*	

^a Marktækur munur milli tilraunahóps og samanburðarhóps $p < 0,05$.

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ M = meðaltal; sf = staðalfrávik; n = fjöldi í hóp; df = frelsisgráður; d = áhrifsstærð.

prófana sem túlka má sem staðalfrávikseiningu. Talað er um að áhrifsstærð sé lítil þegar hún er undir 0,2, meðalstór þegar hún er á bilinu 0,2–0,8 og stór þegar hún er yfir 0,8 (Cohen, 1988). Eftir því sem áhrifsstærðin stækkar er minni skörun í dreifingu svara þátttakenda á milli prófananna, sem þýðir að meiri breyting hefur orðið á svörum.

Þegar meðaltöl tilraunahópsins eru skoðuð kemur í ljós að viðhorf til bæði homma og lesbía verða jákvæðari í kjölfar fræðslunnar. Áhrifsstærðirnar eru í meðallagi stórar sem bendir til þess að fræðslan hafi áhrif á viðhorf til homma og lesbía. Það sama má segja um sértæk viðhorf kennara til samkynhneigðar og framtíðarhegðun kennara við aðstæður sem tengjast samkynhneigð innan skólakerfisins. Meðaltöl þessara spurningalista lækka sem

bendir til þess að sértæk viðhorf kennara til samkynhneigðar verði jákvæðari og að áætluð framtíðarhegðun kennara við aðstæður tengdar samkynhneigð innan skólakerfisins verði jákvæðari í kjölfar fræðslunnar (áhrifsstærðir eru settar fram sem plús tölur til samræmis við hina kvarðana). Þekking á málefnum sam- og tvíkynhneigðar virðist einnig verða meiri í kjölfar fræðslunnar þar sem að meðaltali voru 63% rétt svör fyrir fræðsluna en 80% eftir fræðsluna sem einnig sést endurspeglast í stórrí áhrifsstærð.

Ekki reyndist mögulegt að framkvæma dreifigreiningu með margbreytugreindreyfingu (MANOVA) til þess að skoða samspil hópa og mælingar þar sem hóparnir voru af mismunandi stærð og dreifitölur þeirra voru ólíkar. Til að kanna hvort tölfræðilega

marktækur munur væri á viðhorfum, þekkingu og framtíðarhegðun tilrauna- og samanburðarhóps fyrir og eftir fræðsluna voru notuð óháð *t*-próf. Fyrst var kannað hvort viðhorf, þekking og væntingar um hegðun væru sambærilegar í tilrauna- og samanburðarhópi áður en fræðslan fór fram. Þetta var gert til að útiloka að munur hefði verið á hópunum áður en fræðslan fór fram. Í töflu 1 má sjá að tilraunahópurinn og samanburðarhópurinn eru mjög svipaðir í öllum mælingum nema að tilraunahópurinn virðist hafa jákvæðari viðhorf til lesbía en samanburðarhópinna við forprófunina. Reyndist ekki vera marktækur munur á öðrum kvörðum en þeim sem metur viðhorf til lesbía við forprófun.

Aðalatriðið er að við mælingu tvö sem framkvæmd var rétt eftir að skipulögðu fræðslunni lauk reyndist hins vegar vera marktækur munur á tilraunahópnum og samanburðarhópnum í öllum mælingum. Niðurstöður *t*-prófana mun á milli samanburðar- og tilraunahóps eftir að fræðslan fór fram er að finna í töflu 1. Í ljós kom að viðhorf tilraunahópsins urðu jákvæðari bæði til homma og lesbía eftir fræðsluna en viðhorf samanburðarhópsins sem enga fræðslu fékk. Eins var dreifing svara innan samanburðarhópsins meiri en innan tilraunahópsins. Sértek viðhorf kennara til samkynhneigðar voru jákvæðari hjá tilraunahópnum en samanburðarhópnum og það sama má segja um áætlaða framtíðarhegðun kennara við aðstæður tengdar samkynhneigð innan skólakerfisins. Einnig má sjá í töflu 1 að þekking á málefnum sam- og tvíkynhneigðra var meiri hjá þeim sem höfðu fengið skipulögðu fræðsluna en hinum sem ekki höfðu tekið þátt í henni.

Umræða

Markmið rannsóknarinnar var að prófa hvort skipulögð fræðsla um sam- og tvíkynhneigð leiddi til jákvæðari viðhorfa kennara til sam- og tvíkynhneigðar. Rannsóknin byggist á þeirri hugmynd að með aukinni þekkingu á málefnum sam- og tvíkynhneigðra mætti ýta undir jákvæðari viðhorf til þessara

þjóðfélagshópa (Butler, 1999; Christensen og Sorensen, 1994; Van de Ven, 1995; Walters, 1994). Það var því mikilvægt að fræðslan sem þátttakendur í rannsókninni fengu yki þekkingu þeirra á málefnum sam- og tvíkynhneigðra. Niðurstöður bentu til að fræðsla hafði jákvæð áhrif á viðhorf kennara. Þekking á málefnum sem tengdist sam- og tvíkynhneigð jókst í kjölfar fræðslunnar og áætluð framtíðarhegðun gagnvart sam- og tvíkynhneigðum varð jákvæðari en í upphafi rannsókna.

Almenn viðhorf til homma og lesbía urðu jákvæðari eftir fræðsluna en þau voru fyrir hana. Viðhorf sem báru keim af gagnkynhneigðarhroka og kynhneigðarrembu voru minna áberandi eftir fræðsluna en fyrir hana. Auk þess urðu sértæk viðhorf kennara til samkynhneigðar innan skólakerfisins og áætluð framtíðarhegðun þátttakenda fyrir og eftir fræðsluna jákvæðari. Áberandi er að mest breyting verður á þekkingu kennara og virðist fræðslan því hafa skilað sér nokkuð vel í formi aukinnar þekkingar á málefnum sam- og tvíkynhneigðra. Engar breytingar á þekkingu á málefnum sam- og tvíkynhneigðra né viðhorfum til þessara þjóðfélagshópa komu fram hjá þeim kennurum sem voru í samanburðarhópi og ekki fengu neina fræðslu. Ólíklegt er því að umræða um málefni sam- og tvíkynhneigðra, sem var töluvert í gangi í samfélaginu á þeim tíma er rannsóknin fór fram, hafi ein og sér getað haft þessi áhrif á kennara í tilraunahópnum.

Þessar niðurstöður eru í takt við það sem Butler (1999) komst að í sinni rannsókn, en hún kannaði hvort skipulögð fræðsla í formi fyrirlestra og umræðna hefði áhrif á viðhorf verðandi kennara til samkynhneigðar. Í ljósi þess að fræðsluefnið sem Butler (1999) notaði var undirstaða fræðsluefnisins sem notað var í rannsókninni er mikilvægt að skoða niðurstöðurnar í tengslum við niðurstöður rannsóknar hennar. Hún komst að því að almenn viðhorf þátttakenda til samkynhneigðar voru jákvæðari strax eftir fræðsluna og einnig varð áætluð framtíðarhegðun þátttakenda í garð samkynhneigðra jákvæðari í kjölfar fræðslunnar.

Þessi áhrif fræðslunnar mátti enn sjá sjö vikum eftir að henni lauk. Ekki reyndist mögulegt að athuga langtíma áhrif í rannsókn okkar þar sem svo fáir þátttakendur svöruðu spurningalistunum í þriðju fyrirlögn tíu vikum eftir lok fræðslunnar (Kristín Elva Viðarsdóttir, 2006).

Eins og með flestar rannsóknir eru nokkrar takmarkanir á þeim ályktunum sem draga má af niðurstöðum rannsóknarinnar. Þess ber að gæta að einungis einn sérfræðingur sá um fræðsluna um málefni sam- og tvíkynhneigðra. Mögulegt er að áhrifin megi að hluta til tengja sérfræðingnum sjálfum frekar en innihaldi fræðslunnar. Skipulagi fræðslunnar var hins vegar fylgt mjög nákvæmlega. Ekki er heldur hægt að útiloka að viðhorf og þekking kennara í tilraunahópi hafi breyst við það eitt að hafa samneyti við sérfræðing á sviði hinsegin fræða meðan fræðslan fór fram. Annar vandi sem fylgir rannsóknarsniðum af þessu tagi er að erfitt var að koma í veg fyrir að kennararnir í tilraunahópnum hneigðust til að þóknast rannsakerndum og yrðu því jákvæðari gagnvart sam- og tvíkynhneigðum þar sem þeir svöruðu spurningalistunum fljótlega eftir að fræðslan fór fram. Við teljum það þó ólíklegt að þessi atriði hafi fyrst og fremst valdið breytingunum því mat á þekkingu sýnir að þátttakendur meðtöku efnið, sem er forsenda viðhorfsbreytinga (Ajzen, 2002; Altmeyer, 2001).

Það er einnig bagalegt að ekki tókst að para saman einstaklingsbundin svör flestra þátttakenda þar sem ekki gekk að nota leyniorð í þeim tilgangi. Þar af leiðandi var heldur ekki hægt að nota þær tölfræðiaðferðir sem veittu mestan tölfræðilegan styrk til þess að meta áhrif skipulögðu fræðslunnar. Hins vegar voru áhrifsstærðirnar meðalstórar eða stórar, sem bendir til að breytingar hjá tilraunahópi kunni að hafa áhrif á viðhorf til sam- og tvíkynhneigra nemenda. Þó svo að um 80% kennara í tilraunahópi og um 60% í samanburðarhópi hafi tekið þátt í báðum fyrirlögnum reyndist mögulegt að tryggja það að allir sömu kennararnir sem svöruðu spurningalistunum í forprófuninni svöruðu þeim þegar fræðslunni var lokið. Þetta var mikilvægt þar sem ekki tóku allir þátt í

báðum fyrirlögnum. Þær tölfræðilegu prófanir sem mögulegt var að gera sýna að fram kom marktækur munur á öllum þáttum sem metnir voru hjá samanburðar- og tilraunahópi og styrkir það þá túlkun að fræðslan hafi skilað þeim árangri sem stefnt var að. Eins og áður hefur verið nefnt var fræðsluefnið sem notað var í rannsókninni unnið út frá fræðsluefninu sem Butler (1999) notaði í sinni rannsókn.

Í framhaldi af umræðunni um jákvæð viðhorf við upphaf rannsóknarinnar er mikilvægt að geta þess að viðhorf sem mæld voru með MHS-kvarðanum sem metur kynhneigðarhroka voru tiltölulega jákvæð hjá bæði tilrauna- og samanburðarhópnum við upphaf rannsóknarinnar. MHS-kvarðinn sem saminn var af Raja og Stokes (1998) fyrir bandarískar aðstæður hafði aldrei áður verið notaður á Íslandi. Hugsanlega er mælitæki sem samið var fyrir bandarískar aðstæður fyrir áratug ekki ákjósanlegasta mælitækið fyrir íslenskar aðstæður í dag. Þar sem enginn staðlaður mælikvarði er til sem metur kynhneigðarhroka væri það verðugt verkefni að endurskoða MHS-kvarðann og laga hann enn betur að íslenskum aðstæðum til þess að gera hann betur hæfan til að meta kynhneigðarhroka á Íslandi. Í þessari rannsókn eru erlend mælitæki þýdd og staðfærð. Niðurstöðurnar gefa til kynna að heildstæðara og ítarlegra próffræðilegt mat, sérstaklega á kynhneigðarhrokakvarðanum þar sem hugað er betur að íslenskum sérkennum þeirrar hugsmíðar sem meta á, þurfi að fara fram (sjá t.d. Sigurgrím Skúlason, 2005). Þó svo að viðhorfin hafi mælst tiltölulga jákvæð bæði hjá tilrauna- og samanburðarhópnum við upphaf rannsóknarinnar var samt sem áður svigrúm fyrir jákvæða breytingu á viðhorfunum. MHS-kvarðinn var því nægilega næmur til að greina breytingu á viðhorfunum og þjónaði þannig í meginatriðum tilgangi rannsóknarinnar þó að um tiltölulega litla dreifingu væri að ræða í svörum þátttakenda.

Niðurstöður rannsóknarinnar gefa vísbendingar um viðhorf starfandi grunnskólakennara á Íslandi til sam- og tvíkynhneigðra. Almennt séð benda þær til þess að viðhorf, eins og

Þau eru metin með þeim erlendu kvörðum sem hér voru notaðir, séu frekar jákvæð hjá þeim grunnskólakennurum sem þátt tóku í rannsókninni. Fyrir framkvæmd rannsóknarinnar voru viðhorf starfandi grunnskólakennara á Íslandi ekki þekkt nema að litlu leyti (Hrönn Bessadóttir o.fl., 2003). Mikilvægt er að benda á að niðurstöðurnar gefa innsýn í viðhorf kennara í ákveðnum bæjarfélögum á landsbyggðinni en endurspeгла ekki viðhorf kennara á landinu í heild. Þó viðhorf grunnskólakennaranna sem hér tóku þátt séu á heildina litið frekar jákvæð eru neikvæð viðhorf til staðar hjá starfandi grunnskólakennurum þessa lands og nokkuð vantar upp á þekkingu þeirra á málefnum þessa hóps.

Þau viðhorf og það viðmót sem sam- og tvíkynhneigðir unglingar mæta hjá starfsfólki skólans skipta miklu máli í tengslum við það hversu auðveldlega þeim tekst að lifa í sátt við sig og kynhneigð sína (Guðmundur Páll Ásgeirsson, Halldóra Bergmann og Toby Hermann, 1994b). Sam- og tvíkynhneigð ungmenni upplifa einangrun í skólunum (Fontaine, 1998) og lenda oft en gagnkynhneigðir í vandræðum á þessu skeiði (Fontaine og Hammond, 1996). Fordómar geta haft þau áhrif að sam- og tvíkynhneigðum unglingum hættir frekar við þunglyndi (Fontaine, 1998), átröskun (Robin o.fl., 2002), drykkju og eiturlyfjaneyslu (Orenstein, 2001). Auk þess eru sam- og tvíkynhneigð ungmenni líklegri en gagnkynhneigð til að reyna að stytta sér aldur (Russell og Joyner, 2001).

Kennarar sem styðja sam- og tvíkynhneigða nemendur sína og koma fram við þá án fordóma hjálpa til við að koma í veg fyrir vandamál (Russell o.fl., 2001). Þess vegna er mikilvægt að til sé fræðsluefni sem sýnt hefur verið fram á að ýti undir jákvæðari viðhorf hjá grunnskólakennurum. Þessi rannsókn bendir til þess að með tiltölulega stuttri fræðslu megi auka þekkingu og gera viðhorf kennara jákvæðari í garð sam- og tvíkynhneigðra unglinga. Einnig er athyglisvert að einfalt mat á framtíðarhegðun kennara gefur til kynna að fræðslan geti haft áhrif á viðmót þeirra

gagnvart sam- og tvíkynhneigðum nemendum. Gagnlegt gæti verið í framhaldi af þessu að kanna nánar hvernig kennurum gengur að ræða kynhneigð almennt og takast á við að hafa hinsegin nemendur í skólastofunni. Hjálpa þarf grunnskólakennurum þessa lands þannig að þeir geti betur mætt þörfum sam- og tvíkynhneigðra unglinga svo og þeim nemendum sem eiga sam- og tvíkynhneigða að. Því eins og staðhæft er í siðareglum Kennarasambandsins (2002) ber kennurum að hafa jafnrétti allra nemenda að leiðarljósi og sýna hverjum einstaklingi virðingu, áhuga og umhyggju.

Abstract

Homosexual and bisexual youths meet prejudice in their everyday lives, which can have serious consequences such as depression, low self-esteem and a higher suicide risk. The purpose of this study was to examine the impact of a cognitive educational intervention on teachers' knowledge and attitudes towards gays, lesbians and bisexuals (GLB). In accordance with prior research, it was hypothesized that the intervention would produce a positive impact. A total of 137 primary school teachers in three schools participated in the study. The teachers' attitude toward GLBs was measured and their knowledge regarding GLB issues was assessed. A month later a knowledge based intervention was carried out in the experimental group and the questionnaire was sent to all participants again. The results indicate that the intervention produced a positive impact on knowledge and attitudes towards GLB. No changes were observed in the teachers who were not offered the intervention. The study indicates that it is possible to influence teachers' attitudes and knowledge about GLBs and possibly make life better for homosexual and bisexual youths still in school.

Heimildir

- Aðalnámsskóla. (1999). Reykjavík: Menntamálaráðuneytið.
- Ajzen, I. (1982). On behaving in accordance with one's attitudes. Í M. P. Zanna, E. T. Higgins og C. P. Herman (Ritstj.). *Consistency in social behaviour: The Ontario Symposium*. Hillside, NJ: Erlbaum.
- Ajzen, I. (2002). Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control and the theory of planned behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 32, 665–683.
- Altmeier, B. (2001). Changes in attitudes towards homosexuals. *Journal of Homosexuality*, 42(2), 63–75.
- American Psychological Association. (2004). *Sexual orientation and homosexuality*. Sótt af vef American Psychological Association 11. október 2005 <http://www.apahelpcenter.org/articles/article.php?id=31>
- Ásdís Olsen og Karl Ágúst Úlfsson. (2000). *Ég er bara ég*. Reykjavík: Námsgagnastofnun.
- Bildt, C. (2004). *Redovising av regeringsuppdraget att beforska homo- och bisexuella arbetsvillkor* (Arbetslivsrapport nr. 16). Stokkhólmur: Arbetslivsinstitutet.
- Blackburn, M. V. (2004). Understanding agency beyond school-sanctioned activities. *Theory into practice*, 43(2), 102–110.
- Bliss, G. K. og Harris, M. B. (1999). Teachers' views of students with gay and lesbian parents. *Journal of Gay, Lesbian, and Bisexual Identity*, 4(2), 149–171.
- Burn, S. M. (2000). Heterosexuals use of „fag“ and „queer“ to deride one another: A contributor to heterosexism and stigma. *Journal of Homosexuality*, 40(2), 1–11.
- Butler, K. L. (1999). Preservice teachers knowledge and attitudes regarding gay men and lesbians: The impact of a cognitive educational intervention. *Journal of Health Education*, 30(2), 125–136.
- Butler, K. L. og Byrne, T. J. (1992). Homophobia among preservice elementary teachers. *Journal of Health Education*, 23, 355–359.
- Chesir-Teran, D. (2003). Conceptualizing and assessing heterosexism in high-schools: A setting-level approach. *American Journal of Community Psychology*, 31, 267–279.
- Christensen, S. og Sörensen, L. M. (1994). Effects of a multi-factor education program on the attitude of child and youth worker students toward gays and lesbians. *Child and youth care forum*, 23(2), 119–133.
- Clark, J. M., Brown, J. C. og Hochstein, L. M. (1989). Institutional religion and gay/lesbian oppression. *Marriage and Family Review*, 14(3–4), 265–284.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2. útg.). New York: Academic Press.
- D'Augelli, A. R. og Hershberger, S. L. (1993). Lesbian, gay and bisexual youth in community settings: Personal challenges and mental health problems. *American Journal of Community Psychology*, 21, 421–448.
- Eagly, A. H. og Mladinic, A. (1989). Gender stereotype and attitudes toward women and men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 15, 543–558.

- Fishbein, M. og Azjen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behaviour: An introduction to theory and research*. Reading, UK: Addison-Wesley.
- Fontaine, J. H. (1998). Evidence a need: School counselors' experience with gay and lesbian students. *Professional School Counseling, 1*, 8–14.
- Fontaine, J. H. og Hammond, N. L. (1996). Counseling issues with gay and lesbian adolescents. *Adolescence, 31*(124), 817–830.
- Friðrik H. Jónsson. (1999). [Lífsgildakönnun á vegum Félagsvísindastofnunar]. Óútgefin gögn.
- Friðrik H. Jónsson og Stefán Ólafsson (1991). *Úr lífsgildakönnun 1990: Lífsskóðun í nútímalegum þjóðfélögum*. Reykjavík: Félagsvísindastofnun.
- Guðmundur Páll Ásgeirsson. (1996). Umrót og sársauki í lífi samkynhneigðra ungmenna. *Glæður, 6*, 44–49.
- Guðmundur Páll Ásgeirsson, Halldóra Bergmann og Toby Hermann. (1994a). *Það eru hommar og lesbíur í skólunum*. Óbirt lokaritgerð: Háskóli Íslands, Námsráðgjöf.
- Guðmundur Páll Ásgeirsson, Halldóra Bergmann og Toby Hermann (1994b). Það eru hommar og lesbíur í skólunum. *Ný menntamál, 12*(4), 39–43.
- Herek, G. M. (1988). Heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men: Correlates and gender differences. *Journal of Sex Research, 25*, 451–477.
- Herek, G. M. (2000). Sexual prejudice and gender: Do heterosexuals attitudes toward lesbians and gay men differ? *Journal of Social Issues, 56*(2), 251–266.
- Herek, G. M. (2002). Heterosexuals attitudes toward bisexual men and women in the United States. *The Journal of Sex Research, 39*(4), 264–274.
- Herschberger, S. L., Pilkington, N. W. og D'Augelli, A. R. (1997). Predictors of suicide attempts among gay, lesbian and bisexual youth. *Journal of Adolescent Research, 12*(4), 477–497.
- Hrafnhildur Gunnarsdóttir og Þorvaldur Kristinsson. (2003). *Hrein og bein. Kvikmynd á myndbandi um líf og reynslu ungra homma og lesbía, byggð á viðtölum nú ungra Íslendinga*. Reykjavík: Krummakvikmyndir í samvinnu við Samtökin '78.
- Hrönn Bessadóttir, Ingibjörg Ósk Pétursdóttir og Krístrún Sigurgeirsdóttir (2003). *Þögnin rofin: samkynhneigð í grunnskólum*. Óbirt B.Ed.-ritgerð: Háskólinn á Akureyri, Kennaradeild.
- Kennarasamband Íslands. (2002). *Síðareglur kennara*. Sótt 6.nóvember 2004 af <http://ki.is/main/view/.jsp?branch=363222>
- Kourany, R. F. C. (1987). Suicide among homosexual adolescents. *Journal of Homosexuality, 13*(4), 111–117.
- Kristín Elva Viðarsdóttir. (2006). *Áhrif fræðslu um samkynhneigð og tvíkynhneigð á viðhorfabreytingu hjá grunnskólakennurum*. Óbirt M.Ed.-ritgerð: Kennaraháskóli Íslands.
- Liang, C. T. H. og Alimo, C. (2005). The impact of white heterosexual students' interactions on attitudes toward students' interactions on attitudes toward lesbian, gay and bisexual people: a longitudinal study. *Journal of College Student Development 46*(3), 237–250.

- Maney, D. W. og Cain, R. E. (1997). Preservice elementary teachers attitudes toward gay and lesbian parenting. *The Journal of School Health*, 67(6), 236–241.
- Morgan, D. J. (2003). *Knowledge and attitudes of preservice teachers towards students who are gay, lesbian, bisexual, or transgendered*. Óbirt doktorsritgerð: University of North Texas.
- Newport, F. (2001). *American attitudes toward homosexuality continue to become more tolerant*. *Poll Releases, June 4, 2001*. Princeton, NJ: Gallup News Service.
- Niesen, J. A. (1990). Heterosexism: Redefining homophobia for the 1990s. *Journal of Gay and Lesbian Psychotherapy*, 1(3), 21–35.
- Orenstein, A. (2001). Substance abuse among gay and lesbian adolescents. *Journal of Homosexuality*, 41(2), 1–15.
- Raja, S. og Stokes, J. P. (1998). Assessing attitudes toward lesbians and gay men: The modern homophobia scale. *Journal of Gay, Lesbian and Bisexual Identity*, 3(2), 113–134.
- Remafedi, G., French, S., Story, M., Resnick, M. D. og Blum, R. (1998). The relationship between suicide risk and sexual orientation: Results of a population-based study. *American Journal of Public Health*, 88(1), 57–60.
- Reynir Þór Sigurðsson og Jóna Björk Sigurjónsdóttir (1997). *Samkynhneigð. Á ég að gæta bróður míns*. Ritröð uppeldis og menntunar. Reykjavík: Una – Bókaförlag.
- Robin, L., Brener, N. D., Donahue, S. F., Hack, T., Hale, K. og Goodenow, C. (2002). Associations between health risk behaviours and opposite-, same-, and both-sex sexual partners in representative samples of Vermont and Massachusetts high school students. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 156(4), 349–355.
- Russell, S. T., Driscoll, A. K. og Truong, N. (2002). Adolescent Same-Sex Romantic Attractions and Relationships: Implications for Substance Use and Abuse. *American Journal of Public Health*, 92(2), 198–202.
- Russell, S. T. og Joyner, K. (2001). Adolescent sexual orientation and suicide risk: Evidence from a national study. *American Journal of Public Health*, 9(8), 1276–1281.
- Russell, S. T., Seif, H. og Truong, N. L. (2001). School outcomes of sexual minority youth in the United States: Evidence from a national study. *Journal of Adolescence*, 24, 111–127.
- Sara Dögg Jónsdóttir. (2001). *Samkynhneigð og grunnskólinn: Viðhorf skólustjórnenda til umfjöllunar um samkynhneigð í grunnskólum og samkynhneigðra kennara*. Óbirt B.Ed.-ritgerð: Kennaraháskóli Íslands, Grunnskólaskor.
- Sara Dögg Jónsdóttir (2003). *Hrein og bein. Kennsluleiðbeiningar og verkefni með samnefndri kvikmynd um líf og starf ungra lesbía og homma*. Reykjavík: Samtökin 78.
- Sara Dögg Jónsdóttir. (2005). *Samkynhneigð og grunnskólinn. Í Ólafur Páll Jónsson og Albert Steinn Guðjónsson (Ritstj.), Andspænis sjálfum sér. Samkynhneigð ungmenni, ábyrgð og innsæi fagstétta* (bls. 35–42). Reykjavík: Háskólaútgáfan.

- Sears, J. T. (1992). Educators, homosexuality, and homosexual students: Are personal feelings related to professional beliefs? *Journal of Homosexuality*, 22, 29–79.
- Sigrún Sveinbjörnsdóttir. (2003). Sonur minn er hommi: Reynslusaga með fræðilegu ívafi. Í Rannveig Traustadóttir og Þorvaldur Kristinsson (Ritstj.), *Samkynhneigð og fjölskydulíf* (bls. 168–184). Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Sigurgrímur Skúlason. (2005). Hvernig mæla á hugsmíðar með erlendum mælitækjum: Þýðing og staðfærsla á spurningalistum og prófum. *Tímarit um menntarannsóknir*, 2, 69–81.
- Steffens, M. C. og Wagner, C. (2004). Attitudes toward lesbians, gay men, bisexual women and bisexual men in Germany. *The Journal of Sex Research*, 41(2), 137–149.
- Van de Ven, P. (1995). Effects on high-school-students of a teaching module for reducing homophobia. *Basic and Applied Social Psychology*, 17(1–2), 153–172.
- Walters, A. (1994). Using visual media to reduce homophobia. A classroom demonstration. *Journal of Sex Education and Therapy*, 20(2), 92–100.
- Yang, A. S. (1997). The polls-trends: Attitudes toward homosexuality. *Public Opinion Quarterly*, 61, 477–507.
- Þorvaldur Kristinsson (2000). Att ta sin plats, *Lambda Nordica*, 6(2-3), 6–10.
- Österman, T. og Carpenlan, L. (2002). *Föreställningar och vanföreställningar. Allmänhetens attityder till homosexualitet*. Kristianstad: Statens folkinstitut.

Þakkir

Grein þessi er byggð á meistararitgerð Kristínar Elvu Viðarsdóttur við Kennaraháskóla Íslands sem unnin var undir leiðsögn Sifjar Einarsdóttur og Sigrúnar Sveinbjörnsdóttur. Við viljum þakka Amalíu Björnsdóttur, Allyson Macdonald og Elínu Díönnu Gunnarsdóttur fyrir gagnlegar ábendingar við handrit. Rannsóknin var styrkt af Samtökunum 78.